

12. Feschur, R.V., Samulyak, V.Y. (2011). Research innovation development of industrial enterprises Ukraine. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lviv's'ka politekhnika»* [Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic»], vol.714, pp. 425-430 (in Ukr.).

13. Lysenko, N.O., Biloshkurska, N.V. (2012). Production function Tinber'ena when analyzing innovative component of economic security of agricultural enterprises. *Vseukrains'kyj naukovy-vyrobnychyj zhurnal «Innovatsijna ekonomika»* [Scientific and Production Journal «Innovative economy»], vol. 4, no. 30, pp. 140-144 (in Ukr.).

14. Bilynska, U.V. (2014). Features of diagnostics of innovative risk management in the food industry. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and State], vol. 2, pp. 95-99 (in Ukr.).

Goridko, N.P., Nizhegorodtsev, R.M. (2012). Construction of lagged regression models of Cobb-Douglas type on long-term time horizons. *Problemy upravlenija* [Control problems], vol. 3, pp. 55-63 (in Russ.).

УДК 338.48:33.011

Г. М. Шевченко, к.е.н., доцент,
Сумський державний університет,
м. Суми

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація

Актуалізуються концептуальні засади рекреації як соціально-економічного явища та галузі в сучасних умовах розвитку національної економіки. Проведено аналіз психофізичного, соціально-географічного, природно-екологічного та економічного чинників формування концепції «рекреаційного еквілібріуму». Сформульовано визначення зрівноваженого розвитку рекреації як перманентного процесу повернення до стану рівноваги конфліктної взаємодії між суб'єктами рекреаційної діяльності за допомогою державного регулювання. Схематично відображено синтез чинників зрівноваженого розвитку рекреації, що згруповані за такими критеріями, як гуманістична спрямованість, внутрішньогалузева комплексність, традиційна сталість розвитку, територіально-галузева подільність, взаємопов'язаність програм і механізмів, ринкова розвиненість, обґрунтованість згідно з науковими положеннями національної економіки.

Ключові слова: рекреація, еквілібріум, зрівноважений розвиток, національна економіка, концептуалізація.

А. Н. Шевченко, к.э.н., доцент,
Сумский государственный университет,
г. Сумы

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ РЕКРЕАЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация

Актуализируются концептуальные основы рекреации как социально-экономического явления и отрасли в современных условиях развития национальной экономики. Проведен

анализ психофизического, социально-географического, природно-экологического и экономического факторов формирования концепции «рекреационного эквигриума». Сформулировано определение уравновешенного развития рекреации как перманентного процесса возвращения к состоянию равновесия конфликтного взаимодействия между субъектами рекреационной деятельности с помощью государственного регулирования. Схематически отображен синтез факторов уравновешенного развития рекреации, которые сгруппированы по таким критериям, как гуманистическая направленность, внутриотраслевая комплексность, традиционная устойчивость развития, территориально-отраслевая делимость, взаимосвязанность программ и механизмов, рыночная развитость, обоснованность в соответствии с научными положениями национальной экономики.

Ключевые слова: рекреация, эквигриум, уравновешенное развитие, национальная экономика, концептуализация.

Постановка проблеми. Рекреация як багатогранне та соціально значуще явище постійно знаходиться в полі зору науковців і практиків, які досліджують і вирішують складні рекреологічні завдання, що станом на сьогодні набули найбільшої актуальності в економічній площині суспільного розвитку. Через відсутність чітко зазначених як у теоретико-методологічному, так і в науково-практичному розумінні орієнтирів, куди та яким чином рухатися рекреативній галузі в сучасній Україні, – на що є об'єктивні причини, зокрема, в їх просторово-географічному контексті, як то: тимчасова недоступність Криму, масовість виїзду відпочиваючих до Туреччини, вплив рекреантів у Одещині тощо, – свого вирішення потребує проблема визначення концептуальних особливостей розвитку рекреативної галузі національного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні положення рекреативної галузі досліджуються досить тривалий час як вітчизняними, так і закордонними вченими – економістами-рекреологами. Зокрема, йдеться про роботи М. С. Нудельмана [1], О. О. Бейдика [2], З. В. Герасимчук, Н. В. Календи та Л. М. Черчик [3], В. Ф. Кифяка [4], Р. Дж. Рідера (*R.J. Reeder*) та Д. М. Брауна (*D.M. Brown*) [5], Д. Дж. Стайнза (*D.J. Stynes*) [6] та багатьох інших. При цьому рекреативні концепції висвітлюються із соціально-економічного, природно-ресурсного, регіонально-політичного, територіально-системного, рекреативно-туристичного та інших поглядів.

Невирішеною частиною загальної проблеми концептуалізації рекреативної галузі, на наш погляд, залишається незавершеність формування концепції розвитку рекреативної галузі національної економіки в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Отже, **мета статті** полягає в теоретичному обґрунтуванні та визначенні чинників формування нової концепції розвитку рекреативної галузі національної економіки.

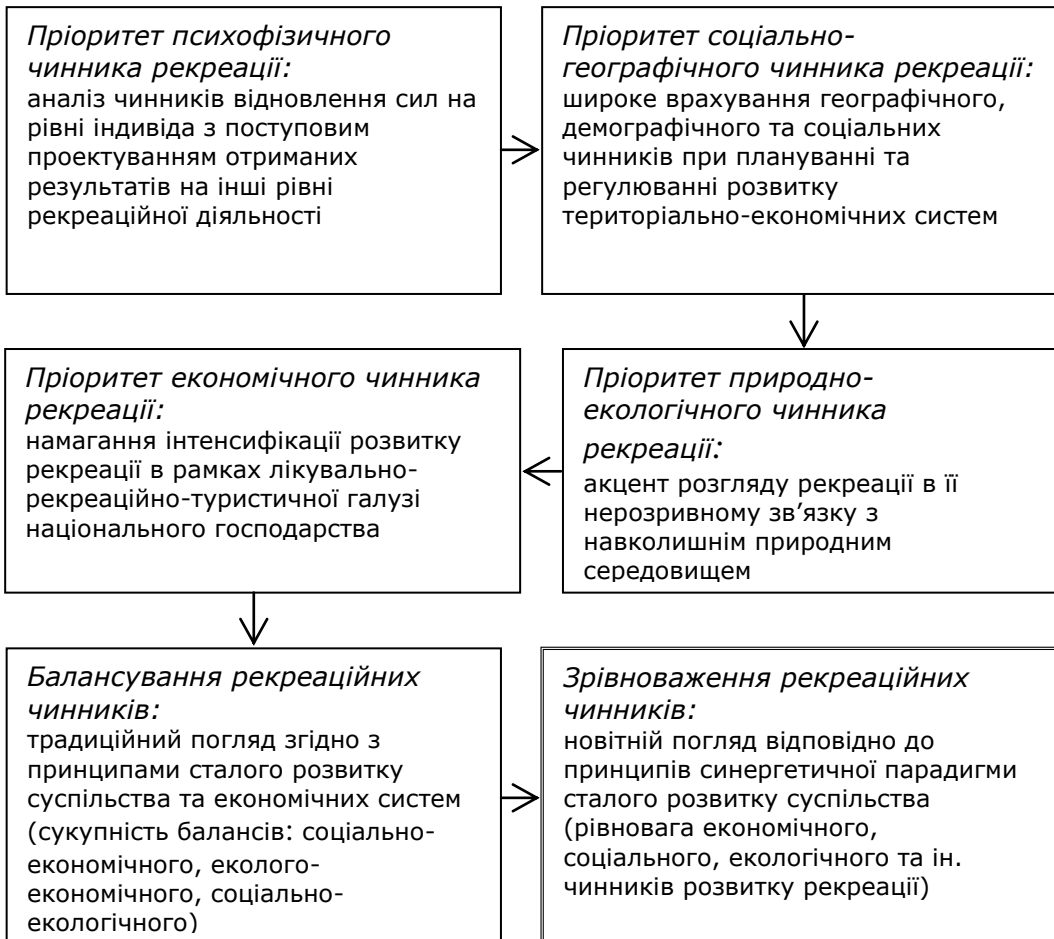
Виклад основного матеріалу дослідження. Рекреаційна галузь національного господарства і взагалі сукупність туристично-рекреаційної та курортно-рекреаційної діяльності є простором, у якому поряд із економічними задовольняються, передусім, соціальні потреби суспільства, а саме потреби у короткостроковому та тривалому відпочинку, відновленні психоемоційних і фізичних сил індивідів, їх спортивно-оздоровчі потреби й т. ін. Це вирізняє рекреацію з-поміж інших галузей економіки країни, завдає їй науково-складний і водночас гуманістично-пріоритетний напрям розвитку.

Структура національної економіки в Україні наразі ще не досягла стану своєї теоретичної жорсткості, й, зокрема, не визначено до кінця місце та роль рекреації як у галузево-територіальному, так і в багатоаспектному (соціально спрямованому, природно-екологічному, історико-культурному, демографічному, політико-економічному та ін.) її структурних вимірах. Особливе значення при цьому має випереджувальність вибудовування зв'язків між внутрішніми елементами власне економіко-рекреаційних систем як наслідок відображення в них тенденцій розвитку національної економіки загалом, зокрема, в контексті концепцій сталого розвитку, гуманізації взаємовідносин у суспільстві, соціальної відповідальності тощо. З огляду на вищезазначене вважаємо вкрай актуальними питання концептуального узагальнення різновекторних поглядів на рекреаційну діяльність у сучасних умовах розвитку національної економіки.

При цьому зрозуміло, що економічна рекреаційна концепція не може розглядатися в розриві з іншими чинниками, що власне й спричинили еволюцію та становлення сфери відпочинку (рис. 1) в тому вигляді, в якому вона наявна сьогодні.

Так, основою розуміння психофізичної природи рекреації як водночас соціального (чи навіть соціально-психологічного) процесу та економічного процесу є так звана концепція «втоми» та протилежна їй концепція «відновлення» (*M. Weber, Zur Psychophysik der industriellen Arbeit, 1908-1912*) [7, с. 66-72]. Згідно з інтегральним соціально-економічним поглядом, ці дві концепції та відповідні явища практично пов'язані зі зменшенням або збільшенням здатності людини повторювати конкретні виробничі чи управлінські дії протягом певного часу. При цьому втома характеризується як із об'єктивного, так і з суб'єктивного поглядів. Це, зрозуміло, значно перешкоджає оцінці зв'язку між втомою та навантаженням роботою та, відповідно, необхідністю відновлення сил людини.

Найпоширеніший підхід до дослідження процесів відпочинку, оздоровлення та туризму в ХХ сторіччі – це рекреаційна географія [8].

Рис. 1. Еволюція формування концепції «рекреаційного еквілібріуму»

За М. С. Нудельманом [1, с. 16], рекреація нерозривно пов'язана з природокористуванням. У процесі рекреації природні умови та природні ресурси є основними чинниками відпочинку та оздоровлення, відновлення фізичних і психічних сил індивіда. Рекреація є особливим видом природокористування, що виник як наслідок зростання рекреаційних потреб суспільства.

Вчений обґрунтував доцільність трьох функцій рекреаційного природокористування в системі вирішення завдань організації національного господарства: соціальної, економічної та природоохоронної [1, с. 20-21]. Соціальна функція відображена в необхідності задоволення специфічних потреб населення у відпочинку,

оздоровленні та загальному зміцненні фізичного та психічного здоров'я суспільства. Економічна функція відображена власне у головному призначенні рекреації в її сучасному розумінні, а саме у відтворенні людського потенціалу. А також дана функція пов'язана з розширенням та прискоренням розвитку виробничої інфраструктури на рекреаційних територіях. При цьому наголошується на тому, що рекреаційна галузь не може набувати розвитку без тісного взаємозв'язку та його підтримки з іншими галузями національного господарства.

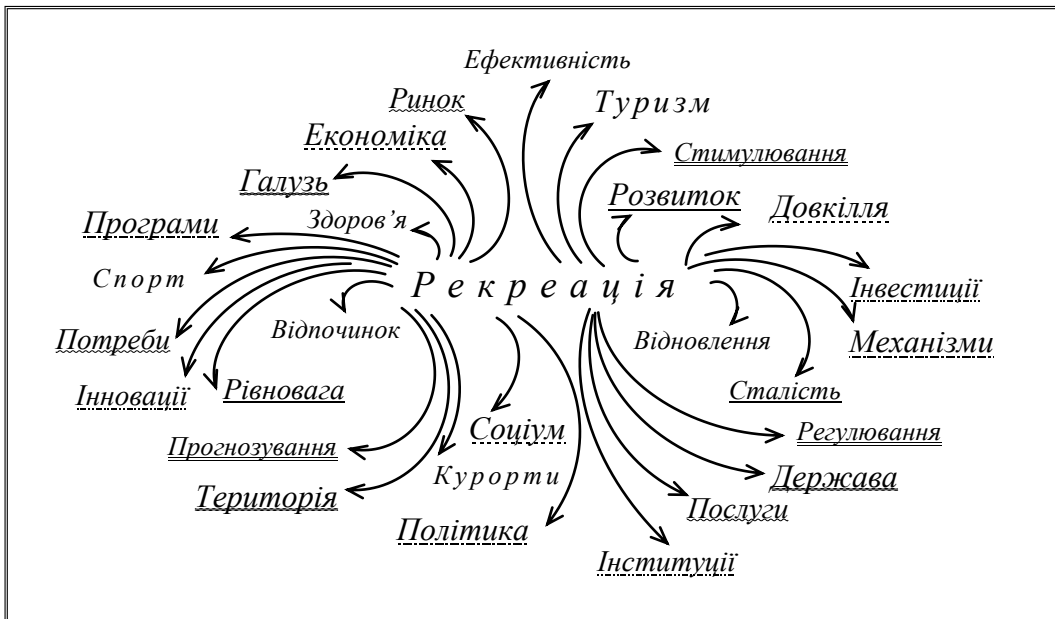
В економіці сьогоднішньої України, що знаходиться у перманентному кризовому стані, короткозорим є підхід, у якому розвиток галузей, спрямованих на виробництво послуг, які задовольняють соціальні потреби населення, зокрема, у відпочинку, оздоровленні та пов'язаних із цим тривалими подорожами, розглядається як другорядний. Тим більше, що наша країна має величезний природно-рекреаційний потенціал, який використовується далеко не в повному обсязі. Зокрема, йдеться про національні природні парки, на території яких дозволено вільний доступ туристів і, відповідно, можна створити гідні умови для надання різноманітних рекреаційних послуг. В Україні налічується близько 40 таких парків, які є частиною природно-заповідного фонду загальною площею більше 10 000 км² (1,8% території) [9], які розташовані на території більшості областей нашої країни.

Отже, в концептуальному, теоретичному баченні йдеться про *зрівноважений розвиток рекреації*, під яким, на наш погляд, слід розуміти перманентний процес повернення до стану рівноваги (еквілібріуму) конфліктної взаємодії між суб'єктами рекреаційної діяльності, що відбувається протягом заданого часу, в межах простору конкретної країни чи її окремих територій, у певних соціально-економічних, політичних і природно-екологічних умовах, за допомогою застосування важелів та інструментів державного регулювання. Близькими за значенням до категорії «зрівноважений розвиток рекреації» є наступні поняття: рівноважний розвиток рекреації, збалансований розвиток рекреації, підтримувальний розвиток рекреації та сталий (стійкий) розвиток рекреації.

На рівні моделювання та побудови в подальшому науково-методичних підходів оцінки зрівноваженої рекреаційної діяльності йдеться про теоретико-ігрову інтерпретацію вказаної рівноваги, а саме про рівновагу Неша-Курно, згідно з якою жоден із будь-якої кількості учасників гри (у нашому випадку – рекреаційної діяльності) не може збільшити свій вигравш через зміну свого рішення без того, щоб інші гравці (хоча б один із них) змінювали свої рішення.

На наш погляд, для оптимізації взаємодії між суб'єктами рекреаційної діяльності слід керуватися положеннями, що уточнюють і доповнюють формулювання рівноваги Неша, а саме: положення про епсілон-рівновагу – принцип оптимальності, згідно з яким стратегії приблизно відповідають умовам рівноваги Неша. На практиці даний підхід актуальний для стохастичних ігор, зокрема в рекреаційній економіці. Тобто певний суб'єкт рекреаційної діяльності в стані умовної рівноваги може, змінюючи свою стратегію, збільшити свій економічний результат, проте не більше ніж на величину ϵ (епсілон) [10]. Ми припускаємо також, що зміст даного параметра ϵ підґрунтям для здійснення відповідного державного регулювання.

Загалом концептуалізація рекреації (як комплексне визначення рекреаційно релевантних понять, відносин, механізмів та ін.) в лаконічному вигляді може бути відображена як синтез різномірних чинників (рис. 2), що власне й формують сучасний погляд на сферу та галузь відпочинку та відновлення життєвих сил у складних і мінливих умовах розвитку соціально-економічних відносин.

Рис. 2. Синтез чинників зрівноваженого розвитку рекреації

Не претендуючи на «все охоплення», загалом чинники зрівноваженого розвитку рекреації згруповані наступним чином: рекреація – «відпочинок – відновлення – здоров'я»; рекреація – «туризм – курорти – спорт»; рекреація – «соціум – довкілля – економіка»; рекреація – «галузь –

територія – держава»; рекреація – «політика – програми – механізми»; рекреація – «потреби – послуги – ринок»; рекреація – «прогнозування – стимулювання – регулювання»; рекреація – «інновації – інвестиції – інституції»; рекреація – «рівновага – сталість – розвиток». При цьому з економічного погляду ключовим є чинник ефективності.

Висновки. Отже, в результаті проведеного дослідження проаналізовано економічні, соціальні та інші чинники формування запропонованої концепції «рекреаційного еквілібріуму», що розглядається в контексті зрівноваженого розвитку рекреації. Підкреслено, що такий погляд корелює з традиційною концепцією сталого розвитку суспільства. Узагальнено ендогенні (що розкривають, передусім, соціально-гуманістичну природу, а також внутрішньогалузеві взаємозв'язки рекреації) та екзогенні (обумовлені широким діапазоном взаємозв'язків між системою «національна економіка» та підсистемою «рекреаційна галузь») чинники.

Робота виконувалася в рамках науково-дослідної теми «Прогнозування та програмування зрівноваженого розвитку рекреації» (№ держ. реєстр. 0115U001074). Подальші дослідження будуть присвячені аспектам моделювання розвитку рекреації на макрорівні.

Список використаних джерел:

1. Нудельман М. С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / М. С. Нудельман. – К.: Наукова думка, 1987. – 130 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія / О. О. Бейдик. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 365 с.
3. Герасимчук З. В. Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування: механізми формування та реалізації / З. В. Герасимчук, Н. В. Коленда, Л. М. Черчик. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 172 с.
4. Кифяк В. Ф. Базові принципи та методологічні підходи до формування і розвитку територіальних рекреаційних систем / В. Ф. Кифяк // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2013. – Вип. 3. – С. 182-190.
5. Reeder R.J., Brown D.M. (2005). Recreation, tourism, and rural well-being. Economic Research Report № 7, USDA, ERC.
6. Stynes D.J. (2005). Economic significance of recreational uses of national parks and other public lands. Social science research review, vol. 5, № 1, pp. 1-33.
7. Max Weber (1988). Gesammelte Aufsätze zur Soziologie und Sozialpolitik / Hrsg. von Marianne Weber. Mohr Siebeck GmbH & Co. KG, Tübingen.
8. Мироненко Н. С. Рекреационная география / Н. С. Мироненко, И. Т. Твердохлебов. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1981. – 207 с.
9. Національні природні парки України [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/ Національні_природні_парки_України](http://uk.wikipedia.org/wiki/Національні_природні_парки_України).
10. Петрушенко М. М. Еколого-економічні конфлікти в контексті теорії ігор: науково-методичні підходи / М. М. Петрушенко // Економічний форум. – 2012. – № 4. – С. 260-265.

Hanna Shevchenko, Candidate of Economic Sciences,
Sumy State University, Sumy

THE CONCEPTUALIZATION OF RECREATION IN MODERN CONDITIONS OF NATIONAL ECONOMY DEVELOPMENT

Abstract

The conceptual basis of recreation as a socio-economic phenomenon and an industry under modern conditions of national economy development is actualized. The mental and physical analysis, social and geographical analysis, natural and environmental analysis, and economic factors of forming the concept of 'recreational equilibrium' are analyzed. The definition of the balanced recreation development as a permanent process of returning to the conflict interaction among the recreational activities to equilibrium through government regulation is formulated. The synthesis of factors of the balanced recreational development is schematically shown. They are grouped under the criteria such as the humanist orientation, intra-industry complexity, traditional sustainability, territorial and sectoral divisibility, interconnectedness of programmes and mechanisms, market sophistication, rational for scientific principles of the national economy.

Keywords: recreation, equilibrium, balanced development, national economy, conceptualization.

References:

1. Nudelman, M.S. (1987). Sotsialno-ekonomicheskie problemy rekreatsiionnogo prirodopolzovaniya [Socio-economic problems of recreational nature use]. Kyiv, 130 p. (in Russ.).
2. Beydyk, O.O. (2001). Rekreatsiino-turystski resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, raionuvannia [Recreational-tourism resources of Ukraine: methodology of analyze, concepts, zoning]. Kyiv, 365 p. (in Ukr.).
3. Herasymchuk, Z.V., Kolenda, N.V., Cherchyk, L.M. (2007). Regionalna polityka rozvytku rekreatsiinoho pryrodokorystuvannia: mekhanizmy formuvannia ta realizatsii [Regional policy of recreational nature use development: mechanisms of forming and realization], Lutsk, 172 p. (in Ukr.).
4. Kyfiak, V.F. (2013). Base principles and methodological approaches to forming and development of territorial recreational systems. Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky [Bulletin of Chernivtsi Trade and Economic Institute], vol. 3, pp. 182-190 (in Ukr.).
5. Reeder, R.J., Brown, D.M. (2005). Recreation, tourism, and rural well-being. Economic Research Report № 7, USDA, ERC.
6. Stynes, D.J. (2005). Economic significance of recreational uses of national parks and other public lands. Social science research review, vol. 5, № 1, pp. 1-33.
7. Max Weber (1988). Gesammelte Aufsätze zur Soziologie und Sozialpolitik / Hrsg. von Marianne Weber. Mohr Siebeck GmbH & Co. KG, Tübingen.
8. Mironenko, N.S., Tverdokhlebov, I.T. (1981). Rekreatsiionnaya geografiya [Recreational geography]. Moscow, 207 p. (in Russ.).
9. National parks of Ukraine (2016). Available at: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> (in Ukr.).
10. Petrushenko, M.M. (2012). Ecology-economical conflicts in the context of game theory: methodological approaches. Ekonomichny forum [Economical forum], no. 4, pp. 260-265 (in Ukr.).

